**TURİZM ALANINDA YAZILMIŞ KRİZ VE KRİZ YÖNETİMİ KONULU LİSANSÜSTÜ
TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ (BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF POSTGRADUATE
THESES ON CRISIS AND CRISIS MANAGEMENT WRITTEN IN THE FIELD OF TOURISM)**

Yunus ÖZHASAR^{1*} (orcid.org/ 0000-0003-1892-321X)

¹Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Eskişehir, Türkiye

Özet

Bu çalışmada kriz ve kriz yönetimi konusunda yazılmış olan lisansüstü tezleri bibliyometrik olarak incelemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Yükseköğretim Kurulu'nun lisansüstü tezleri yayınladığı veri tabanından yararlanılarak ulaşılan 2001-2021 yılları arasında yazılan 46 adet lisansüstü tez incelenmiştir. Yapılan analiz sonucu konuya olan ilginin son yıllarda arttığı dikkat çekse de söz konusu tezlerin sadece 8'inin doktora düzeyinde olduğu görülmüştür. Buna ek olarak tezlerin %97,8'inin Türkçe olarak yazıldığı ve tezlerde genel itibarıyla nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu verilerden hareketle turizmde kriz yönetimi konulu tez yazmayı planlayan araştırmacılara İngilizce başta olmak üzere yabancı dillerde ve karma araştırma yöntemlerinin kullanıldığı tezlerin yazılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Kriz, Kriz Yönetimi, Bibliyometri

Abstract

In this study, it is aimed to bibliometrically examine the postgraduate theses written on crisis and crisis management. For this purpose, 46 postgraduate theses, which were reached by using the database published by the Council of Higher Education, were examined. Although it is noteworthy that the interest in the subject has increased in recent years as a result of the analysis, it has been observed that only 8 of these theses are at the Phd level. In addition, it was determined that the overwhelming majority of theses were written in Turkish and quantitative research methods were generally used in theses. Based on these data, it is recommended that researchers who plan to write a thesis on crisis management in tourism should write theses in foreign languages, especially in English, and in which mixed research methods are used.

Keywords: Tourism, Crisis, Crisis Management, Bibliometri

* Sorumlu yazar: yozasar@ogu.edu.tr

DOI: 10.33083/joghat.2021.75

1. Giriş

Turizm her ne kadar zorunlu ihtiyaçları karşılamak için yapılan seyahatler ile tohumları atılan bir olgu olsa da günümüzde seyahat kendi başına bir gereksinim halini almıştır (Çallı, 2015). Özellikle son yüzyılda büyük bir atılım gösteren teknolojik gelişmeler bu gereksinimi daha ulaşılabilir kılmış (Bahar ve Kozak, 2015) ve turizm dünya üzerinde en hızlı gelişen sektörlerden biri haline gelmiştir (Yıldız, 2011). Yine de bu gelişim çeşitli sebeplerle kimi zaman sekteye uğrayabilmektedir. Zira turizm çok önemli bir ekonomik sektör olmakla birlikte krizlere ve doğal afetlere karşı en savunmasız sektörlerin de başında gelmektedir (Ritchie, 2004). Turizmin siyasi istikrarsızlık, ekonomik koşullar, çevre ve hava durumu gibi birçok dış faktörden etkilenmesi bu durumun sebeplerindendir (Okumuş, Altınay ve Araslı, 2005). Turizm sektöründe yaşanan krizler kimi zaman turizm sektörünün veya turizm işletmelerinin kendisinden kaynaklanan içsel faktörlerle meydana geliyor olsa da kimi zaman tamamen dışsal faktörlerle meydana gelmektedir. Doğal afetler, salgın hastalıklar, kötü yönetim, terörist saldırılar, mevzuat ve devlet müdahaleleri, hükümet politikaları gibi pek çok unsur turizm sektöründe krizlere neden olabilmektedir (Santana, 2004, Henderson, 2007).

Kaynağı ne olursa olsun krizler, doğru yönetilememesi durumunda kimi zaman örgütlerin üst düzey hedeflerini etkileyebileceği gibi kimi zaman örgütün varlığını dahi tehdit edebilmektedir (Köse ve Ayhün, 2020). Kriz yönetimi kavramını en yalın haliyle beklenmedik bir şekilde meydana gelen ve olumsuz sonuçlara yol açma ihtimali olan durumlarda, kurumsal kimliğin ve itibarın yaralanmaması, kurumun hedef kitleleriyle olan iletişiminin olumsuz etkilenmemesi için gerçekleştirilen bilinçli bir çaba (Çamdereli, 2004) şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu noktada kriz yönetimin önemli bir aşamasının olası sorunları önceden tespit ederek, bu sorunların krize dönüşmesini engellemek olduğu söylenebilecek olsa da (Peker ve Aytürk, 2020) bu sürecin bundan ibaret olmadığı bilinmelidir. Kriz yönetimi, kriz henüz ortaya çıkmadan başlayan ve kriz bittikten sonra da devam eden yönetsel bir süreçtir.

Araştırmalar, etkili bir kriz yönetiminin bir firmanın krizlerin olumsuz etkilerini en aza indirmesine ve krizlerden sonra halkın güvenini yeniden kazanmasına önemli ölçüde yardımcı olabileceğini göstermektedir (Coombs, 1999). Bu noktada krizlerin yönetilebilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır. Zira krizin içerisindeki fırsatı görebilmek etkin bir kriz yönetimi süreci ile mümkün olabilmektedir.

Kriz yönetiminin kurum, kuruluş veya işletmelere sağlaması muhtemel olası faydalar, bu konunun akademik anlamda ilgi görmesinin de yolunu açmıştır. Günümüzde kriz liderliği, kriz iletişimi gibi konular başta olmak üzere kriz yönetimine dair hemen her unsur akademik çalışmalara konu olmaktadır. Bu akademik çalışmaların belli bir kısmı turizm alanında gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmalar kimi zaman somut krizleri ele alırken kimi zaman daha kavramsal nitelikte çalışmalar olarak göze çarpmaktadır. Bu araştırmanın amacı turizm alanında yazılmış kriz ve kriz yönetimi konulu lisansüstü tezlerin bibliyometrik olarak incelenmesi ve alana ilişkin genel eğilimlerin ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda öncelikle bibliyometrik analiz kavramını tanımlamak gerekmektedir. *“Bibliyometrik analiz; belirli bir alanda, belirli bir dönemde ve belirli bir bölgede kişiler ya da kurumlar tarafından üretilmiş yayınların ve bu yayınlar arasındaki ilişkilerin sayısal olarak incelenmesine dayanmaktadır”* (Ünal ve Bayar, 2020, s: 237). Bibliyometri, matematik ve istatistiksel yöntemlerin uygulanmasıyla başta kitap ve dergi olmak üzere bilimsel iletişim araçlarının genel kullanımını tespit etmek ve bunların tarihsel değişimlerini izlemek için kullanılmaktadır (Pritchard, 1969). Bibliyometrik çalışmalar sayesinde alanla alakalı istatistiksel veriler, yeni yaklaşımlar ve konular ortaya konabileceği gibi araştırma alanının öznel ve ön yargılardan bağımsız şekilde haritalandırılarak resmedilmesi de mümkün hale gelmektedir (Hoştut, 2019). Mevcut literatür incelendiğinde, kriz yönetimi kavramının bibliyometrik olarak lisansüstü tezlerin incelendiği bir çalışmaya rastlanılmıştır (Bkz. Hoştut, 2019). Ancak özellikle turizm alanında yazılmış lisansüstü tezlerin bibliyometrik analiz ile incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu çalışmanın mevcut alanyazına katkı sağlaması beklenmektedir.

1.1. Turizm Krizleri ve Kriz Yönetimi Kavramı

Kriz kavramı, sosyal bilimlere ilişkin birçok kavramda olduğu gibi pek çok farklı şekilde tanımlanmaktadır. Yine de yapılan tanımlardan elde edilen genel çerçeve, krizlerin basit birer sorun veya olay olmadığı konusunda bir görüş birliğinden söz etmek mümkündür (Pira ve Sohodol, 2012). Etimolojik olarak bakıldığında Yunancadaki “hastalıkta dönüm noktası” anlamını taşıyan “krisis” kelimesinden türediği bilinen (Aslan, 2011) kriz kelimesi “sıradışı olumsuz gelişme”, aniden meydana gelen olumsuz gidişat gibi anlamlara gelmektedir (Tutar, 2016). Öte taraftan literatürde kriz kavramının çalışılan alana göre farklı şekillerde tanımlandığı da görülmektedir. Tıbbi terminoloji söz konusu olduğunda “bir organda birdenbire ortaya çıkan fizyolojik bozukluk, akse” (www.sozluk.gov.tr) şeklinde tanımlanan kriz kavramı politik bir düzlemde karar verme mekanizmasının temel amaçlarının tehdit altına girdiği süreç şeklinde tanımlanabilir (Yılmaz, 2004). İş

hayatına dair bir tanım söz konusu olduğunda ise krizi öncelik seviyesi yüksek organizasyonel amaçları ve paydaş beklentilerini riske atan, yarattığı olumsuz sonuçlar ve suçlamalarla olağandışı talepleri beraberinde getiren öngörülmesi mümkün olmayan vaka şeklinde tanımlamak mümkündür (Adkins, 2010). Pauchant ve Mitroff (1992) kriz kavramını "bir sistemi tüm yönleriyle fiziksel olarak etkileyen ve onun temel varsayımlarını, öznel benlik duygusunu, varoluşsal özünü tehdit eden bozulma" olarak tanımlamıştır. Bu noktada çalışmanın konusuna paralel olarak, turizm bağlamında, bir kriz tanımına yer vermek yerinde olacaktır. Turizm krizi, "turizmle alakalı işletmelerin rutin işleyişlerine ve yönetimine dair tehdit yaratabilecek herhangi bir olay veya turistlerin destinasyona dair algılarını olumsuz olarak etkilemesi muhtemel, turist hareketliliğini ve harcamalarını azaltarak turizm sektöründe bir gerilemeye neden olacak olaylardır" (Sönmez ve Tarlow, 1997).

Tüm bu tanımlardan yola çıkıldığında kriz kavramının belli başlı bazı özelliklerinin olduğu söylenebilir. Bu özelliklerden ilk göze çarpan krizin beklenmedik şekilde meydana gelmesidir. Bir diğer özellikse krizin mevcut rutinin dışında bir gelişme olduğudur. Bunun yanı sıra krizin olumsuz sonuçlar doğurma özelliği de göze çarpmaktadır. İfade edilen bu özelliklerin dışında Tutar (2016) krizi aşmak için sınırlı zamanın olması, krizi yaratan etmenlere dair bilgilerin güvenilir olması ve krizin insan kaynaklarını tehdit etmesi şeklinde bazı özelliklerden de söz etmektedir. Bu noktada literatüre geçen birden fazla kriz türü olduğundan bahsetmek gerekir. Örneğin, Parsons (1996) ani krizler, yavaş gelişen krizler ve sürekli krizler olarak üç farklı kriz türünden söz etmektedir. Ani krizler, krizin gerçekleşeceğine dair çok az uyarının bulunduğu veya hiçbir uyarının olmadığı bu sebeple de kurumların en hazırlıksız yakalandığı krizler olarak ifade edilmektedir. Yavaş gelişen krizler kavramı ise kurumsal bazda alınan aksiyonlarla durdurulması veya sınırlandırılması mümkün olan, yavaş gelişen krizler için kullanılan isimken; sürekli krizler haftalar, aylar ve hatta yıllarca sürmesi beklenen krizler olarak belirtilebilir. Krizlere dair yapılan sınıflamalar bununla sınırlı değildir. Krizin kaynağına yönelik bir ayrımın da literatürde kendine yer bulduğu görülmektedir. Solunoğlu, Yavuz ve Solunoğlu (2021) bu ayrımı işletme içi faktörler ve işletme dışı faktörler olarak yapmıştır. Tutar (2016) da benzer bir ayrıma giderek krizin örgüt dışı nedenleri ve krizin örgütsel nedenleri şeklinde yaklaşım göstermiştir. Örgüt dışı nedenler, örgütün kendi bünyesinden kaynaklanmayan ve kontrol gücünün sınırlı olduğu veya hiç olmadığı doğal afetler, genel ekonomik belirsizlikler, teknolojik gelişmeler ve yenilikler, sosyokültürel faktörler, hukuki ve politik düzenlemeler uluslararası ilişkiler gibi unsurlardan oluşmaktadır. Tüz (2014) de içsel faktörleri tepe yöneticiler ile ilgili sorunlar, kurumun hayat safhası ve örgütsel sorunlar olarak sıralamıştır. Ancak her koşulda, krizin kaynağının ne olduğundan bağımsız olarak, etkin kriz yönetimi gerçekleştirmek, ortaya çıktıklarında risklere karşı hazırlıklı olmak ve kriz sırasında ve sonrasında krizin etkilerini en aza indirmek ve yönetmek stratejik bir gerekliliktir (Blake ve Sinclair 2003). Kriz yönetimini en yalın haliyle kriz olarak ifade edilen bir süreci bitirmek amacıyla bir plana bağlı kalarak sistematik ve akılcı bir şekilde hayata geçirilen eylemler bütünü (Koçel, 1993) olarak ifade etmek mümkündür. Ancak buna karşın kriz yönetiminde amacın krizi bitirmekten öte kontrol altına almak olduğunu ifade eden görüşlere de rastlanmaktadır (Schulman, 1993). İşletmenin rutin faaliyetleri üzerinde olumsuz etkiye sahip, insanların sağlıklarını ve güvenliklerini riske eden durumlarla başa çıkma yeteneği de kriz yönetimi olarak ifade edilebilir (Pheng, Ho ve Ann, 1999). Daha geniş bir tanımla Özhasar (2019: 21) kriz yönetimini “*bir işletmenin yaşamakta olduğu veya yaşaması olası krizleri en az zararlarla atlatıp normal işleyişe dönmek ve hatta krizden fırsat yaratmak amacıyla, akılcı bir planlama süreci çerçevesinde aldığı önlemleri, gerçekleştirdiği eylemleri ve çıkardığı dersleri kapsayan yönetimsel bir süreç*” olarak tanımlamaktadır. Kriz yönetimi sürecinin temel amacı örgütün krizleri önceden görüp, sınıflandırabilen, krizin çözümüne yönelik birtakım önlemleri hayata geçirebilen ve bu kriz deneyiminden yeni şeyler öğrenerek en hızlı şekilde kendini toparlayabilen bir hal almasını sağlamaktır (Pearson ve Mitroff, 1993). Öte taraftan sorunların her zaman önceden öngörülüp önlenmesi mümkün olmayabilir. Bu gibi durumlarda da kriz yönetim süreci karşı karşıya kalınan krizin etkilerini en aza indirmek adına adımlar atılmasını gerektirebilir (Akar, 2021). Bu noktada karşı karşıya kalınan her krizin kendine has dinamiklerinin olabileceği unutulmamalıdır. Dolayısıyla genel geçer bir kriz yönetimi planından bahsetmek yanıltıcı olacaktır. Bunun yerine kriz yönetimine dair genel bir çerçevenin çizilmesi daha doğrudur.

Kriz yönetim süreci çeşitli şekillerde aşamalara ayrılmaktadır. Literatürde rastlanan genel yaklaşım kriz yönetim sürecini 3 temel aşamada ele almaktadır. Bu aşamalar, kriz öncesi yönetimi, kriz anı yönetimi ve kriz sonrası yönetimidir (Tüz, 2014). Kriz öncesi yönetim süreci kriz uyarılarını fark etme, krizi önleme ve krize hazırlık gibi kriz meydana gelmeden önce yapılması gereken eylemleri içermektedir. Kriz anında gerçekleştirilecek yönetimde ise krizi teşhis ederek kontrol altına alma, bilgi verme, paydaşlarla iletişim, imaj yönetimi gibi unsurlar yer almaktadır. Son olarak kriz sonrası yönetim süreci de kriz sürecinin değerlendirildiği geleceğe yönelik olarak derslerin alındığı aşama olarak ifade edilebilir (Coombs, 2007). Görüldüğü üzere kriz

yönetimi sanılanın aksine sadece kriz anında gerçekleştirilen faaliyetler olmanın ötesinde, krizden önce başlayıp, kriz sona erdikten sonra da devam eden bir süreçtir. Buna karşın bir diğer yaklaşıma göre de kriz yönetimi 5 aşamada ele alınan bir süreçtir. Bu aşamalar sırasıyla kriz işaretlerinin algılanması, krizi önleme ve hazırlık, krizin kontrol altına alınması, normale dönüş, öğrenme ve değerlendirme olarak ifade edilebilir (Köroğlu, 2004). Nasıl ki bir hastalık meydana gelmeden önce öncül bazı semptomlar görülebiliyorsa, kriz içinde benzer duruma rastlanabilmektedir. Kimi krizlerde kriz meydana gelmeden önce bazı işaretlerini görmek mümkündür. Bu işaretlerin algılanarak değerlendirilmesi kriz işaretlerinin algılanması aşamasında gerçekleşmektedir (Akar, 2021). Önleme ve hazırlık aşamasında ise olası krizleri önlemeye ve krizlere yönelik hazırlık yapmaya yönelik faaliyetler yer almaktadır. Krizin kontrol altında alınması aşamasında krizden doğan etkileri azaltmak ve örgüt içinde henüz kriz durumunun olmadığı bölümler varsa, krizin oralara da sıçramasını önlemeye yönelik eylemler bulunmaktadır. Normale dönüş aşaması örgütün rutin faaliyetlerine geri dönebilmek adına tasarlayarak test ettiği kısa ve uzun dönemli programların geliştirildiği ve uygulanmaya başladığı aşamayken öğrenme ve değerlendirme aşaması ise örgütün gerek kendi deneyimlerinden gerekse de başkalarının deneyimlerinden çıkarılan derslerin incelediği son aşama olarak ifade edilmektedir (Murat ve Mısırlı, 2005).

Türkiye 2019 yılında ağırladığı 51,2 milyon uluslararası turist ile dünyanın en fazla ziyaret edilen altıncı ülkesi olmuş (e-utnwto, 2020), 34,5 milyar dolarlık gelirle gayri safi yurt içi hasılasının %4,6'sını turizmde elde etmiş (TURSAB, 2021) önemli bir turizm ülkesidir. Ancak buna karşın Türk turizmi çok sayıda krizle de karşı karşıya kalmıştır. Bu krizler kimi zaman Türkiye'nin kendi iç dinamikleri ile ilgili nedenlerden doğarken kimi zaman da bölgesel veya küresel bazı gelişmelerin sonucu olarak, Türkiye'den bağımsız şekilde meydana gelmiştir. Fakat her iki durumda da söz konusu krizler Türk turizm sektörünü önemli oranda etkilemiştir. Bu noktada Körfez Savaşlarından Gölçük depremine, 2001 ekonomik krizinden 2008 küresel ekonomik krizine, SARS salgını krizinden Covid-19 krizine kadar çok sayıda krizden bahsedilebilir. Bu krizlerden bazıları aşağıdaki gibi ifade edilebilir.

-İsrail ile ilişkiler ve Mavi Marmara Krizi: 2008 yılında 558 bin 183 İsrailli turist Türkiye'yi ziyaret ederken 2009 yılında İsviçre'nin Davos kasabasında meydana gelen, kamuoyunda "one minute" çıkışı olarak bilinen siyasi gelişme sonrası 311 bin 582'ye gerilemiştir. Daha sonra Mavi Marmara isimli yardım gemisinin İsrail askerlerince basılması ve bu esnada 10 aktivistin İsrail askerlerince öldürülmesi Türkiye ve İsrail arasında krizi derinleştirmiş ve 2010 yılında İsrail'den Türkiye'ye gelen Turist sayısı 109 bin 559'a inmiştir (Hurriyet, 2016).

-2016 Turizm Krizi: Her ne kadar 2015 senesinin haziran ayına kadar götürülebilecek bir süreç olsa da literatüre 2016 krizi olarak geçen (Yılmaz, Caner ve Dursun, 2019; Yıldız ve İşildar, 2020) bu kriz, 15 Temmuz darbe girişimi, Sultanahmet'e bombalı saldırı, Taksim'e bombalı saldırı, Atatürk Havalimanının taranması gibi çok sayıda terör olayından meydana gelmiştir. Keza ilgili süreçte Rus hava kuvvetlerine ait bir savaş uçağı Türk Silahlı Kuvvetlerince düşürülmüş ve bu durumda iki ülke arasındaki ilişkileri kopma noktasına getirmiştir. Tüm bu sürecin sonunda Türk turizmi bir önceki yıla göre hem turizm geliri bakımından yaklaşık %30 (Müller, 2019) hem de ağırlanan turist sayısı bakımından yaklaşık %30 küçülmüştür (Özhasar, 2019).

-Covid-19 Pandemi Krizi: Covid-19 pandemisi, daha önce ifade edilen turizm krizlerinin aksine, Türkiye'nin kendi dinamiklerinden bağımsız gelişen bir krizdir ve yalnızca Türk turizmini değil tüm dünya turizmini etkilemiştir. Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaletinin başkenti Wuhan'da nedeni bilinmeyen pnömöni görülen bir grup hastada tespit edilen, daha önce görülmemiş, sars-cov-2 isimli virüsün (Zu, Zhang vd. 2020) neden olduğu akut solunum yolu hastalığı salgını (cdc.gov.tr, 2020) ulusal ve uluslararası hareketliliği çok ciddi seviyede azaltmıştır. Her ne kadar virüs ilk olarak 2019 senesinde tespit edilse de pandemi halini alması 2020'yi bulmuş ve bu yılda dünya turizmini olduğu gibi Türk turizmini etkilemiştir. 2020 yılının ilk 9 aylık döneminde Türk turizmi bir önceki yılın aynı dönemine göre %47,8'lik bir düşüş göstermiştir (Türsab, 2020).

İfade edilen ve edilmeyen tüm bu krizler, Türk turizminin hassas yapısına işaret etmektedir. Görüldüğü üzere terör, siyasi gerilimler sağlık krizleri, yerel veya uluslararası ekonomik krizler, doğal afetler gibi çok sayıda faktör krizlere neden olabilmektedir. Bunun sonucu olarak da turizmde kriz yönetimi günden güne daha fazla ilgi gören bir çalışma sahası haline gelmektedir.

2. Yöntem

Bu araştırma nicel bir araştırma yöntemi olan bibliyometrik analiz tekniği ile gerçekleştirilmiştir. İkincil verilerden hareketle doküman incelemesi olarak gerçekleştirilen bibliyometrik araştırmalar, belirli bir konuda yayınlanan çalışmaların, farklı bir yöntem ile analiz edilerek değerlendirilmesine imkân vermektedir (Coşkun vd., 2014). Bir alanın literatürünü nicelleştirerek alana dair genel eğilimlerin belirlenmesini sağlayan

bibliyometrik analiz, araştırmacılar için yol haritası oluşturabileceği gibi bilimsel yayın politikalarını da şekillendirebilmektedir (Güzeller ve Çeliker, 2017). Bu araştırmanın amacı, turizm alanında yazılmış kriz yönetimi konulu lisansüstü tezlerin genel eğilimini tespit ederek gelecekteki olası çalışmalara yönelik bir yol haritası ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında yararlanılan veriler Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı veri tabanı ulusal tez merkezinin internet sitesi olan <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden elde edilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda turizm alanında yazılmış ve başlığında kriz kelimesinin geçtiği 48 lisansüstü tezin var olduğu anlaşılmıştır. Ancak bu tezlerden 2 tanesinin erişim izninin olmaması sebebiyle toplam 46 tez analize dahil edilmiştir. Buna göre araştırmanın ikincil verilerden faydalanılan bir doküman incelemesi olduğu söylenebilir. Çalışma bu yönüyle etik kurulu onayı gerektirmemektedir. Araştırma kapsamında ele alınan lisansüstü tezlerde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

- Turizm alanında yazılmış kriz ve kriz yönetimi konulu lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı nedir?
- Turizm alanında yazılmış kriz ve kriz yönetimi konulu lisansüstü tezlerin yayınlandığı üniversiteler hangileridir?
- Turizm alanında yazılmış kriz ve kriz yönetimi konulu lisansüstü tezlerin düzeyleri nelerdir?
- Turizm alanında yazılmış kriz ve kriz yönetimi konulu lisansüstü tezlerde hangi anahtar kelimeler kullanılmıştır?
- Turizm alanında yazılmış kriz ve kriz yönetimi konulu lisansüstü tezlerin araştırma yöntemleri nelerdir?
- Turizm alanında yazılmış kriz ve kriz yönetimi konulu lisansüstü tezlerin sayfa sayısı kaçtır?
- Turizm alanında yazılmış kriz ve kriz yönetimi konulu lisansüstü tezlerin danışmanlarının unvanı nelerdir?
- Turizm alanında yazılmış kriz yönetimi konulu lisansüstü tezler hangi dilde yazılmıştır?

3. Bulgular

Bu bölümde, 2001-2021 yılları arasında yayınlanmış ve erişim izni açık olan turizmde kriz ve kriz yönetimi konulu 46 adet lisansüstü tezen bibliyometrik analiz sonucunda elde edilen bulgular yöntem kısmında ifade edilen kriterler bağlamında ele alınarak sunulmuştur.

Şekil 1: Yıllara göre yazılan lisansüstü tezler

Yapılan inceleme sonucunda turizm alanında yayınlanmış kriz yönetimi konulu ilk lisansüstü tezin 2001 yılında yayınlandığı görülmüştür. En çok lisansüstü tez 2019 senesinde (11) yayınlanırken 2002, 2003, 2006, 2007, 2009, 2012 ve 2014 yıllarında hiçbir tezin yayınlanmadığı görülmektedir.

Şekil 2: Lisansüstü tezlerin yayımlandığı üniversite

Elde edilen verilerden hareketle Balıkesir Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi ve Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesinde dörder tane turizm alanında yazılmış kriz yönetimi konulu tezin olduğu görülürken Süleyman Demirel Üniversitesi ve Adnan Menderes Üniversitesi'nde üçer tane tezin yazıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte Düzce, Necmettin Erbakan, Marmara, Beykent ve İstanbul Üniversitelerinde konuya dair ikişer tez yazılırken, Ankara Hacı Bayram Veli, Gazi, Türk Alman, Anadolu, İzmir Kâtip Çelebi, Nevşehir, Selçuk, İnönü, Eskişehir Osmangazi, Hasan Kalyoncu, Kırıkkale, Namık Kemal, Ege, Trakya, Kocaeli, Sakarya, Sakarya Uygulamalı Bilimler ve Erciyes Üniversitelerinde birer tezin yazıldığı görülmüştür.

Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tezlerin düzeylerinin dağılımı ise aşağıdaki gibidir.

Grafik 1: Lisansüstü tezlerin düzeyleri

Grafik 1'de görüldüğü üzere yazılan 46 lisansüstü tezdin 38'i yüksek lisans seviyesindeyken 8'i doktora seviyesinde yazılmıştır. En fazla kullanılan anahtar kelimeler ise Şekil 3'te gösterilmektedir.

Şekil 3: Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Anahtar Kelimeler

Lisansüstü tezlerde kullanılan anahtar kelimelerin neler olduğu araştırma kapsamında yanıtı aranan bir diğer sorudur. Yapılan inceleme sonucunda araştırmaya dahil edilen 46 tezin 7'sinde anahtar kelime kullanılmadığı görülmüştür. Geriye kalan 39 tezde 80 farklı anahtar kelime kullanılmıştır. Tekrar eden anahtar kelimeler de hesaba katıldığında toplamda 149 anahtar kelimenin kullanıldığı görülmüştür. Şekil 3'te görüldüğü üzere en fazla kullanılan anahtar kelime kriz olarak tespit edilmiştir. Bunu kriz yönetimi, turizm ve konaklama işletmeleri anahtar kelimeleri takip etmektedir. Terör ve 2008 küresel ekonomik krizi gibi anahtar kelimeler ilgili tezlerin konularına ve Türk turizmindeki krizlerin nedenlerinden bazılarına dair fikir vermektedir.

Lisansüstü tezlerin sayfa sayıları ulusal tez merkezindeki tez künyelerinden elde edilmiştir. Buna göre yüksek lisans tezlerinin ortalama 147,2 sayfa olduğu görülmüştür. En uzun yüksek lisans tezi 295 sayfayken en kısa yüksek lisans tezinin de 74 sayfa olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın en uzun doktora tezi 417 sayfa olarak tespit edilirken en kısa doktora tezinin 162 sayfa olduğu görülmüştür. Doktora tezlerinin ortalama sayfa sayısı ise 217,1 olarak tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra incelenen lisansüstü tezlerin 45'inin yazıldığı dilin Türkçe olduğu görülürken 1 tanesinin Almanca yazıldığı görülmüştür.

Lisansüstü tezlerin danışmanlığını yapan öğretim üyelerinin akademik unvanları Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 4. Lisansüstü tez danışmanlarının unvanları

Buna göre turizm alanında yazılmış kriz yönetimi konulu 46 lisansüstü tezin 20'sinin danışmanlığı Profesörler tarafından yapılırken 14 tanesinin danışmanlığı Doçentler tarafından yapılmıştır. 12 tez ise Yardımcı Doçent/Doktor öğretim üyesi unvanlı akademisyenlerin danışmanlığından yazılmıştır. Lisansüstü tez danışmanlıkları tezin düzeyine göre yeniden ele alındığında Doktora düzeyinde yazılan 8 tezin 4'ünde danışmanlıkların Profesörler tarafından yapıldığı görülürken 3 doktora tezinde Doçent unvanlı akademisyenler danışmanlık yapmış ve 1 doktora tezinin danışmanlığı Yardımcı Doçent unvanlı bir akademisyen tarafından gerçekleştirilmiştir. Yüksek lisans düzeyindeki tezlerin danışmanlıkları ele alındığında ise 16 tezde Profesörlerin, 11'er tezde ise Doçent ve Yardımcı Doçent/Dr. Öğretim Üyelerinin danışmanlık yaptığı

görülmüştür. Bu noktada her ne kadar akademik kültüre hâkim bireyleri farkında olsa da bu kültüre yabancı kimseler için 2018 yılından önce Yardımcı Doçentlik olarak bilinen unvanın günümüzde Doktor Öğretim Üyesi şeklinde ifade edildiğini belirtmekte yarar vardır.

Tablo 1. Lisansüstü tezlerin araştırma yöntemleri

	Nicel	Nitel	Karma
Doktora	7	1	-
Yüksek Lisans	24	13	1

Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tez çalışmalarında kullanılan yöntem Tablo 1.'de gösterilmiştir. Buna göre incelenen 8 doktora tezinin 7'sinde nicel araştırma yöntemleri kullanılırken 1'inde nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Bununla birlikte incelenen 38 yüksek lisans tezinden 24'ü nicel araştırma yöntemleri ile yazılırken 13'ünde nitel araştırma yöntemleri kullanılmış ve 1 tez de karma yöntem ile yazılmıştır.

4. Sonuç ve Öneriler

Turizm birçok farklı iş kolu ve unsur ile etkileşimi olan önemli bir sektördür. Sektörün etkileşime açık olan bu yapısı sebebiyle birçok içsel ve dışsal faktörden kaynaklı kriz meydana gelmektedir. Krizlerin bu denli yoğun meydana gelmesi, konuya dair bir akademik ilginin doğmasına neden olmuştur ve konuya dair çok sayıda tez ve makale yazılmıştır. Ancak buna rağmen yapılan inceleme sonucu yapılan bu çalışmaların genel olarak değerlendirildiği bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu araştırma da bu duruma bağlı olarak turizm alanında yazılmış kriz ve kriz yönetimi konulu lisansüstü tezler belirli ölçütlere bağlı kalarak incelenmiştir.

Yapılan inceleme sonunda turizm alanında yazılmış kriz ve kriz yönetimi konulu 46 adet lisansüstü teze ulaşılmıştır. Ulaşılan en eski tarihli tez 2001 yılına, en yakın tarihli tez ise 2021 yılına aittir. Bu 20 yıllık aralıkta yazılan 46 tezden %23,9'u (11) 2019 yılında yazılmıştır. Bu durumun 2016'da yaşanan turizm krizi (Özhasar, 2019) ile ilgili olabileceği düşünülmektedir. Türk turizmini hem gelirler hem de turist sayısı bağlamında %30'a yakın küçülmesine neden olan bu sarsıcı krizin ve buna bağlı olarak genel turizm krizlerinin akademik literatüre konu olması olasıdır. Bu noktada 2020 yılında etkisini göstermeye başlayan ve halen devam eden Covid-19 pandemisinin yarattığı krizin de yakın gelecekte akademik literatürde yoğun olarak çalışılacağı öngörülmektedir. Araştırma kapsamında incelenen tezlerin 28 farklı üniversite bünyesinde yazıldığı görülmektedir. Balıkesir Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi ve Muğla Sıtkı Koçman üniversitesinde bu konuda dörder tezin yazıldığı tespit edilmiştir.

Araştırma dahilinde incelenen 46 tezden 38'inin yüksek lisans düzeyinde 8'inin ise doktora düzeyinde olduğu görülmüştür. Bu noktada kriz ve kriz yönetimi gibi önemli bir alanda yapılmış doktora çalışmalarının sayısının oldukça az olduğu söylenebilir. Yazılan lisansüstü tezlerde en fazla kriz, kriz yönetimi, turizm, turizm sektörü, konaklama işletmeleri gibi anahtar kelimelerin kullanıldığı görülmüştür. Öte yandan yapılan incelemede, yazılan 8 doktora tezinden yalnızca 1 tanesinde nitel yöntemin kullanıldığı görülmüştür. Buna karşın 38 yüksek lisans tezinden 24'ünde nicel, 13'ünde nitel, 1'inde de karma yöntem kullanılmıştır. Buna göre kriz ve kriz yönetimi konulu lisansüstü tezlerde nitel araştırma yönteminin ve karma yöntemin oldukça az kullanıldığı söylenebilir. görülmektedir. Bu noktada lisansüstü tezlerin kullandığı yöntemle birlikte uzunluklarına da değinmekte fayda vardır. Yapılan inceleme sonucunda yüksek lisans tezlerinin ortalama 147,2 sayfa olduğu görülürken; doktora tezlerinin ortalama sayfa sayısı da 217,1 olarak tespit edilmiştir. İncelenen 46 tezden 45'inin yazıldığı dil Türkçe iken yalnızca 1 tez Almanca olarak yazılmıştır. Bu noktada İngilizce başta olmak üzere yabancı dillerde yazılmış tezlerin yokluğu bir handikap olarak değerlendirilebilir.

Yapılan inceleme sonucu değerlendirmeye tabii tutulan 46 tezde 20 Profesör, 14 Doçent ve 12 Yardımcı Doçent/Dr. Öğretim Üyesinin danışmanlık yaptığı görülmüştür. Doktora düzeyinde yazılan 8 tezin %87,5'inde (7) danışman unvanlarının Profesör olması dikkat çekicidir. Çalışma bu yönüyle Alimanoğlu ve Çolakoğlu'nun (2021) çalışmasının bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Yüksek lisans düzeyinde yazılan tezlerde danışman hocaların unvanlarına bakıldığında ise en çok %28,9 (11 adet) oranında Yardımcı Doçent/Dr. Öğretim Üyesi olduğu görülmektedir.

Tüm bu veriler ışığında, yaşanan köklü krizlere paralel olarak kriz ve kriz yönetimi konulu lisansüstü tezlerin daha fazla yazılmaya başlandığı söylenebilir. Yine de özellikle doktora düzeyinde yazılan tezlerin nicelik olarak yetersiz olduğu ifade edilebilir. Yazılan 46 tezin 45'inin Türkçe olarak yazılması sorgulanabilecek konulardan birisi olabilir. Uluslararası bilim literatürüne daha ulaşılabilir bir katkı sağlamak adına yabancı dilde tezlerin yazılması da önemli görülmektedir. Son olarak kriz ve kriz yönetimi ile ilgili konularda yapılacak

akademik çalışmalarda karma araştırma yönteminden daha fazla kullanılması önerilmektedir. Bu sayede karma araştırma yönteminin bir avantajı olan literatürü daha iyi tanıma avantajı elde edilebilecektir (Kıral ve Kıral, 2011). Bu araştırmanın turizmde kriz yönetimi ile ilgili akademik çalışma gerçekleştirecek araştırmacılara, alanyazının bir fotoğrafını çektiği düşünülmektedir. Bu yönüyle bir yol haritası çıkarabilmek adına kaynak teşkil edeceği söylenebilir. Çalışma bu yönüyle önemli görülmektedir.

Kaynakça

- Adkins, G. L. (2010). Organizational networks in disaster response: An examination of the US government network's efforts in hurricane Katrina. W. T. Coombs ve S. J. Holladay (Eds.). *The handbook of crisis communication*. (93-114). Chichester: Wiley-Blackwell.
- Akar, F. (2021). Kriz yönetiminde proaktif ve reaktif yaklaşım: Covid-19 krizi üzerine bir değerlendirme. *Selcuk University Social Sciences Institute Journal*, (45), 244-259.
- Akıncı, Z. (2010). *Konaklama işletmelerinde kriz yönetimi: Alanya bölgesindeki konaklama işletmelerinde kriz sürecinde karşılaşılan sorunların tespit ve çözümüne yönelik bir araştırma*. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Aktan, C. C., ve Şen, H. (2001). Ekonomik kriz: Nedenler ve çözüm önerileri. *Yeni Türkiye Dergisi*, 2(42), 1.
- Alımanoğlu, Ç., ve Çolakoğlu, Ü. (2021). Türkiye'deki turizm rehberliği konulu lisansüstü tez çalışmalarının bibliyometrik profili (1998-2018). *Journal of Travel and Tourism Research*, 51-67.
- Bahar O. ve Kozak, M. (2015). *Turizm Ekonomisi*, Detay Yayıncılık, Ankara
- Blake, A. ve Sinclair, M. T. (2003). Tourism and crisis management: US response to September 11. *Annals of Tourism Research*, 30(4), 813-832
- Cdc(2021). Novel Coronavirus. <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-nCoV/summary.html>. Erişim Tarihi: 18.09.2021
- Coombs, W. T. (1999). Information and compassion in crisis responses: A test of their effects. *Journal Of Public Relations Research*. 11 (2): 125-142.
- Coombs, W. T. (2007). *Ongoing crisis communication: Planning, managing, and responding* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Coşkun, İ., Dündar, Ş. ve Parlak, C. (2014). Türkiye'de özel eğitim alanında yapılmış lisansüstü tezlerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (2008-2013). *Ege Eğitim Dergisi*, 15(2), 375-396.
- Çallı, D. S. (2015). Uluslararası seyahatlerin tarihi gelişimi ve son seyahat trendleri doğrultusunda Türkiye'nin konumu. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 4(1), 4-28.
- Çamdereli, M. (2004). *Ana çizgileriyle halkla ilişkiler*, İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Demir, F. O. (2008). Kriz yönetim stratejileri ve kriz iletişimi. *The Review of Social, Economic and Business Studies* 10(11): 1-24.
- Evren, S., Kozak, N. (2014). Bibliometric analysis of tourism and hospitality related articles published in Turkey. *Anatolia*, 25(1), 61-80.
- Glaesser, D. (2005). *Turizm Sektöründe Kriz Yönetimi*. (Çev: Ahıska, A. B.) İstanbul: SetSystems Tercümanlık ve Yayıncılık
- Güzeller, C. O. ve Çeliker, N. (2017). Geçmişten günümüze gastronomi bilimi: bibliyometrik analiz. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5/Special Issue2, 88-102. Doi: 10.21325/jotags.2017.114
- Henderson, C. J. (2007). *Tourism crisis: causes, consequences and management*. Butterworth Heinemann Publications.
- Hoştut, S. (2019). Kriz Yönetimine İlişkin Bilimsel Eğilimlerin Resmedilmesi: Lisansüstü Tezlerin Analizi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 607-624.
- Hurriyet (2016). Bir Milyon İsrailli Türkiye'ye gelir. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/1-milyon-israilli-turkiye-ye-gelir-40123035>. Erişim Tarihi: 16.09.2021

- Kıral, B. ve Kıral, E. (2011). Karma araştırma yöntemi, 2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications'da sunulmuş bildiri, Antalya.
- Koçel, T. (1993). İşletmelerde kriz durumlarında yönetim uygulamaları. Zaman Yönetimi ve Kriz Yönetimi Semineri, TÜSSİDE, 26-28.
- Köroğlu, A. (2004). *Turizmde kriz yönetimi (otel işletmelerinde ve seyahat acentalarında bir uygulama)*. Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Köse, B.Ç. ve Ayhün, S.E. (2020). *Turizmde kriz yönetimi "Covid-19 salgınının analizi"*. Lyon, Livre de Lyon.
- Murat, G. ve Mısırlı, K. (2005). Küçük ve orta ölçekli işletmelerde kriz yönetimi: Çaycuma örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(1), 1-19.
- Müller, M. (2019). Türkiye-tourismus und krisenmanagement. Yüksek lisans tezi, Türk Alman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Okumuş, F., Altınay, M. ve Araslı, H. (2005). The impact of Turkey's economic crisis of February 2001 on the tourism industry in Northern Cyprus. *Tourism management*, 26(1), 95-104.
- Özdemir, L. (2014). 2008 Küresel ekonomik krizinin örgütsel etkileri ve bir ölçek geliştirme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 12(23), 79-105.
- Özhasar, Y. (2019). *Konaklama işletmelerinde kriz yönetimi uygulamaları: İstanbul Fatih ilçesi örneği*. Yüksek lisans tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Parsons, W. (1996). Crisis management. *Career development international*, 1 (5), 26-28.
- Pauchant, T. ve Mitroff, I. (1992). *Transforming the crisis prone organization*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers
- Pearson, C. M., ve Mitroff, I. I. (1993). From crisis prone to crisis prepared: A framework for crisis management. *Academy of Management Perspectives*, 7(1), 48-59.
- Peker, Ö. ve Aytürk, N. (2000). *Etkili yönetim becerileri*. Ankara: Yargı Yayınevi
- Pheng, L.S., Ho, D.K. ve Ann, Y. S. (1999). Crisis management: a survey of property development firms. *Property Management*, 17(3), 231-251.
- Pira, A. ve Sohodol, Ç. (2012). *Kriz yönetimi halkla ilişkiler açısından bir değerlendirme* (Dördüncü baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pritchard, A. (1969). Statistical bibliography or bibliometrics? *Journal of Documentation*, 25(4), 348-349.
- Ritchie, B. W. (2004). Chaos, crises and disasters: a strategic approach to crisis management in the tourism industry. *Tourism management*, 25(6), 669-683.
- Santana, G. (2004). Crisis management and tourism: Beyond the rhetoric. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 15(4), 299-321.
- Solunoğlu, S., Yavuz, E. ve Solunoğlu, A (2021). *Konaklama tesisi yöneticilerinin kriz yönetimi yaklaşımlarının karşılaştırılması: Kırıkkale örneği*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 42, 1-15.
- Sozluk (2021) <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 04.11.2021
- Sönmez, S., F. and Tarlow, P. (1997). Managing Tourism Crises Resulting from Terrorism and Crime. Paper presented at the International Conference on "War, Terrorism, Tourism: Times of Crisis and Recovery," Dubrovnik, Croatia (September 25-27, 1997)
- Turizm Bakanlığı (2002). *Turizmde kriz yönetimi*. Ankara: Nokta Ofset
- Tursab(2021). Turizm Gelirleri. <https://www.tursab.org.tr/istatistikler-icerik/turizm-geliri>. Erişim Tarihi: 22.09.201
- Tutar, H. (2016). *Kriz ve stres yönetimi* (Dördüncü baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Tüz, V. M.(2014). *Kriz yönetimi uygulama için temel adımlar*. Ankara:Nobel Akademik Yayıncılık.

- Unwto(2020). World Tourism Barometer. <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/wtobarometereng.2020.18.1.7>. Erişim Tarihi: 16.09.2021
- Ünal, A. ve Bayar, S. B. (2020). Türkiye’de destinasyon konusunda yayınlanmış lisansüstü tezlerin bibliyometrik incelenmesine yönelik bir araştırma. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (12), 237-250.
- Yaleze, H. D. (2014). *Kriz yönetiminde sosyal medya kullanımı üzerine bir analiz: Taksim Gezi Parkı olaylar örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Yıldız, Ö., ve Işıldar, P. (2020). 2016 Türkiye turizm krizi üzerine bir inceleme. *Journal of Yaşar University*, 15(59), 407-425.
- Yıldız, Z. (2011). Turizmin sektörünün gelişimi ve istihdam üzerindeki etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(5), 54-71.
- Yılmaz, Ö.D. (2004) *Turizm işletmelerinde kriz yönetimi ve konaklama işletmeleri yöneticilerinin krizlere ilişkin yaklaşımlarına yönelik bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yılmaz, Y, Ünal, C, Dursun, A. (2019). Otel yöneticilerinin 2016 Türkiye turizm krizine ilişkin öngörülleri ve kriz yönetim uygulamaları, *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 14 (56), 468-488
- Zhu N, Zhang D, Wang W, vd. (2020). A novel coronavirus from patients with pneumonia in China, 2019. *N Engl J Med*. 382:727-733.